

LA MECANITZACIÓ DE LA INDÚSTRIA TÈXTIL SOLLERICA

Aurora Torrens Horrach

Paraules clau: *Sóller, indústria tèxtil, maquinària.*

The mechanization of the textile industry at Sóller.

Summary: *Textile industry has been one of the main sources of income for the city of Soller and its surroundings on the XIX century and the first half of the XX century. Its growing and decline is reviewed.*

Key words: *Sóller, textile industry, machinery.*

Introducció

El present treball pretén apropar-se a una activitat econòmica molt concreta de la vall sollerica, com és la indústria tèxtil i, dins aquesta, estudiar la seva mecanització.

Sóller és una ciutat ubicada a la serra de Tramuntana de Mallorca, a la zona nord-oest de l'illa. És una vall que, tot i estar envoltada de muntanyes, gaudeix d'una sortida al mar. Aquesta peculiaritat geogràfica explica molts elements econòmics que s'han anat donant fins pràcticament als nostres dies. El port de Sóller té un paper molt important en les activitats econòmiques més destacades, com és el cas del comerç de cítrics durant el segle XIX.

El comerç de cítrics sollerics permet la creació d'una xarxa comercial amb França basada en l'element familiar: són components d'una mateixa família els qui controlen el procés complet del producte,¹ des que es cull fins que es ven a França.

Coexistent amb aquest comerç, els petits tallers tèxtils de caràcter familiar representen, també, un sector amb prou importància en el segle XIX.

Amb l'inici de la segona meitat del segle XIX, es comença a donar una baixada en el cultiu de les taronges, que té el seu punt més àlgid l'any 1868.² Davant d'aquesta situació i a causa de la inexistència d'alternatives, els sollerics comencen a emigrar cap a França i Puerto Rico (Manera, 1995: 131). En aquestes mateixes dates, el nombre de tallers va disminuint.

1. Aquestes vies de comercialització van ser aprofitades posteriorment per establir negocis de queviures a França, controlats per famílies de Sóller, amb treballadors ocasionals sollerics.

2. Aquesta baixada es dona a causa de la malaltia del taronger.

La causa d'aquesta disminució es podria trobar en la Guerra Civil nord-americana, que hauria aturat les seves exportacions de cotó i, en segon lloc, en la crisi agrícola sollerica (Serrano Espases, Bernat Alcover, Forteza Mayol, 1990).

A finals de segle, els capitals enviats des de l'estranger pels emigrats sollerics suposaran un important impuls per a l'economia sollerica que entra en un dels seus millors moments. Aquest capital s'inverteix en la creació de fàbriques tèxtils que acolliran una maquinària més modernitzada.

Les fàbriques tèxtils solleriques

La nova conjuntura econòmica (entrada de capital des de l'estranger, bàsicament de França i Puerto Rico) permet la concentració dels telers en un mateix edifici, fet que provoca una disminució de propietaris dins la indústria tèxtil. Fins a aquests moments, els telers manuals estaven repartits en cases particulars. Hi havia un propietari que s'encarregava de proveir de maquinària i matèries primeres a diferents particulars que, a «hores perdudes», realitzaven la tasca de teixir. Posteriorment, aquest propietari feia les funcions de redistribució de les manufactures. Un exemple és el cas de la fàbrica de Can Bac que va sorgir a finals del segle XIX com a resultat de la concentració de telers, en un sol edifici, que fins llavors havien estat repartits per diferents cases particulars de Biniraix i l'Alqueria des Comte.

Les fàbriques pròpiament dites sorgeixen a partir dels anys vuitanta del segle XIX com a societats de caràcter familiar.³ Els telers que s'introdueixen són mecanitzats, i substitueixen els telers manuals que caracteritzaven les *botigues de teixidor*.

El final de segle a Sóller també està caracteritzat per la creació de tres entitats molt importants i lligades al context social i econòmic de Sóller, abans citat:

- el Banc de Sóller, que neix l'any 1889;
- la companyia El Gas, SA, nascuda l'any 1892, encarregada de proporcionar un nou combustible per a l'enllumenat, la calefacció i la força motriu de la maquinària;
- i, finalment, ja a principis del segle XX (l'any 1905), es va crear el Ferrocarril de Sóller, SA, que construeix les vies ferroviàries que uneixen Sóller i Palma, i Sóller i el port de Sóller els anys 1912 i 1913, respectivament.

A Sóller hi ha hagut fins a catorze fàbriques. Aquí n'exposam una llista amb les seves dates d'obertura i tancament (si en tenim coneixença):

- Ca les Ànimes: es crea l'any 1882 i tanca als anys noranta.
- Can Sivella: creada l'any 1885.
- La Solidez: es crea l'any 1884 i tanca als anys seixanta.
- Can Pastor: el primer registre apareix l'any 1900.
- Can Pedaçot: creada l'any 1893. Tanca les seves portes l'any 1971.
- Ca na Beta (o Can Pizà): creada l'any 1893.
- Can Pelut: creada l'any 1925. El seu tancament data de l'any 1969.

3. La fàbrica romp amb el treball de caràcter familiar que tenien les botigues de teixidor, on cada membre exercia una funció. Però es manté el caràcter familiar en un altre nivell: en la propietat de les fàbriques. Hem de recordar que entre els antics propietaris de botigues de teixidors alguns duen a terme la mecanització dels seus telers i la concentració del procés de producció als centres fabrils; d'altres passen a formar part de la mà d'obra dels primers.

- Can Moana: es crea l'any 1894 i tanca l'any 1968.
- Can Bac: la data aproximada de la seva obertura és l'any 1899. Tanca l'any 1971.
- Can Puig: tanca l'any 1971.
- Sa Fàbrica Nova: es crea als anys 1918-1920 amb el nom de Textil Mallorca SA. La data del seu tancament és l'any 1971.
- Can Fiolet, Can Colom, Capapuig: són les tres fàbriques de manco durada. Des dels seus inicis s'hi van instal·lar pocs telers.

La disposició interna d'aquestes fàbriques segueix un esquema semblant.⁴ Normalment, consten de dues plantes i soterrani. A la planta baixa hi ha la sala dels telers, la tintoreria i la sala de les màquines. Al primer pis, a la sala de preparació, s'hi col·loquen les màquines de *fer canons* i els ordidors. El soterrani té com a funció fer de magatzem de matèries primeres i productes elaborats; en cas de no existir cap soterrani s'usa el primer pis (o el tercer si n'hi ha) per emmagatzemar. A partir de les altes i baixes dels arbitris dels anys 1959-1971 podem conèixer les superfícies dels edificis fabrils: Can Bac: 2.000 m²; la fàbrica de Can Puig: 450 m²; Can Pelut: 540 m²; Can Sivella: 390 m²; Can Pastor: 465 m²; Sa Fàbrica Nova: 803 m²; Ca na Beta: 624 m²; La Solidez: 2.000 m²; Can Pedaçot: 1.128 m²; Can Moana: 586 m²; Capapuig: 150 m², i Ca les Ànimes: 1.542 m².

Procés de producció i maquinària

En aquest apartat revisarem les diferents fases del procés de producció que es duen a terme per elaborar les teles. A cada una d'aquestes fases farem una descripció de la maquinària que hi participa.

a) L'elaboració de la tela comença a la tintoreria, on el fil es blanqueja, tenyeix i emmidona utilitzant la *caldera de vapor*. Un cop el fil està tenyit i emmidonat es col·loca en troques.

b) La *màquina de fer canons* o deabanadora va prenent el fil de les troques i el va enrotllant en un rodets o canó.

c) Els canons es van col·locant en el *llit* o *màquina per ordir* segons el dibuix o colors que es vol que compongui la tela.

d) Del llit el fil passa a l'*aplegador*; d'aquí passa a un altre element anomenat *aplegador del teler* que serveix igualment per recollir el fil i es penja a la part posterior del teler.

e) En el *teler* el fil que prové de l'*aplegador del teler* juntament amb el fil que prové de la llançadora és el que fa la tela. Hi ha tantes llançadores com colors formaran la tela.⁵

f) A la *màquina de bitlles* el fil es disposa a les bitlles que aniran col·locades dins les llançadores.

4. Hem consultat el projecte de trasllat de la fàbrica Hijos de Miguel Arbona Rullan (AMS: 4783) i el projecte de la construcció d'una nova fàbrica, la de Can Pelut (AMS: 4782). També s'ha realitzat una visita a la Fàbrica Nova.

5. Als telers no hi poden anar més de quatre llançadores; per tant, no es poden fer teles de més de quatre colors.

El ram de l'aigua (tenyir i emmidonar) utilitza la caldera de vapor per realitzar les seves tasques. Aquesta s'alimenta a partir del carbó. A cada fàbrica hi ha una persona (sempre és un home) que s'encarrega del seu funcionament.

L'altra maquinària, la del ram del teixit, funciona, en un primer moment, amb un motor de gas pobre que s'alimenta de clovella d'ametlla. Posteriorment, la maquinària serà alimentada per electricitat,⁶ tot i que en moments puntuals de talls de corrent s'utilitza l'energia generada pel motor de gas pobre o per un motor que funciona amb gasoil. A les fàbriques hi sol haver un motorista que s'encarrega del motor de gas pobre i els contramestres que revisen els telers.

La procedència de la maquinària és, bàsicament, catalana i, en menor mesura, d'Anglaterra (Manchester, concretament).

Conclusions

— Es passa d'una indústria tèxtil dispersa (de petits tallers familiars) a una indústria concentrada en determinats edificis, fàbriques; amb la consegüent disminució del nombre de fabricants.

— Se segueix un mateix model en l'estructura i disposició dels edificis.

— La procedència de les matèries primeres i de la maquinària és, quasi en la seva totalitat, catalana. No cal oblidar l'adquisició de maquinària anglesa. Per tant, dos dels nuclis industrials més importants d'Espanya i d'Europa s'encarreguen de proveir les indústries solleriques.

— Es donaran poques inversions en maquinària. Les màquines adquirides en els anys trenta, quaranta es mantindran fins al tancament de les fàbriques.

Bibliografia

- CASTANYER SASTRE, J. M. (1984), «Emigración y capital: circuitos de financiación de la industria de Sóller y su coyuntura en el periodo 1939-1945», *Trabajos de Geografía*, 38, p. 7-26.
- ESCARTÍN BISBAL, J. M. (1991), *El procés d'industrialització a Esporles 1830-1960*, Ajuntament d'Esporles.
- (1999), «El taller, base industrial de Mallorca», *Randa*, 43, p. 45-79.
- MANERA, Carles (1990), «Industrialització sense revolució industrial. Mallorca 1780-1880», *Estudis d'Història Econòmica*, vol.1990/1, p. 7-32.
- (1992), «La via mallorquina a la industrialització. Algunes hipòtesis i constatacions», *Estudis Baleàrics*, 43, p. 51-60.
- (1995), *Desarrollo económico y actitudes empresariales en la Mallorca contemporánea, 1730-1930: Rasgos económicos esenciales de una sociedad pre-turística*. Fundación Empresa Pública.

6. Francesc Casanovas comença a treballar l'any 1943 com a mecànic de La Solidez i ens confirma que en aquest moment l'electricitat era l'energia utilitzada per fer moure les màquines.

MANERA, C.; PETRUS BEY, J. M. (1991), *Del taller a la fàbrica: El procés d'industrialització a Mallorca*, Ajuntament de Palma.

PÉREZ, PLÀCID (1992), *El Gas, S. A.: Cent anys d'història, 1892-1992*, Palma de Mallorca, El Gas S. A.

ROCA AVELLÀ, J.; UMBERT GUIMÓ, J. A. (1990), «Economía y desarrollo industrial en Mallorca (1914-30). Apuntes de una investigación», *Estudis d'Història Econòmica*, vol.1990/1, p. 93-112.

SERRANO, A.; BERNAT, X.; FORTEZA, A. (1990), «Sóller, principal centro textil de la "part forana" mallorquina. Primeras notas. (Finales s. XVIII- primera mitad s. XX)», *Estudis d'Història Econòmica*, vol.1990/1, p. 113-135.

Fonts documentals

Arxiu Municipal de Sóller (AMS)

—3924. Llistes de la «Matrícula de la contribución industrial y de comercio» (1821-1860).

— 4782. Expedients industrials (1862-1925).

— 4783. Expedients d'obertura d'establiments (1852-1963).

— 4348. Altes i baixes d'arbitris (1959-1971).

Entrevistes

— Francesc Casanovas Soberats

— Joan Estades Enseñat

— Maria Méndez Bisbal

Apèndix

Figura 1. Emplaçament de la fàbrica de Can Pelut. AMS, 4782: expedients industrials (1862-1925).

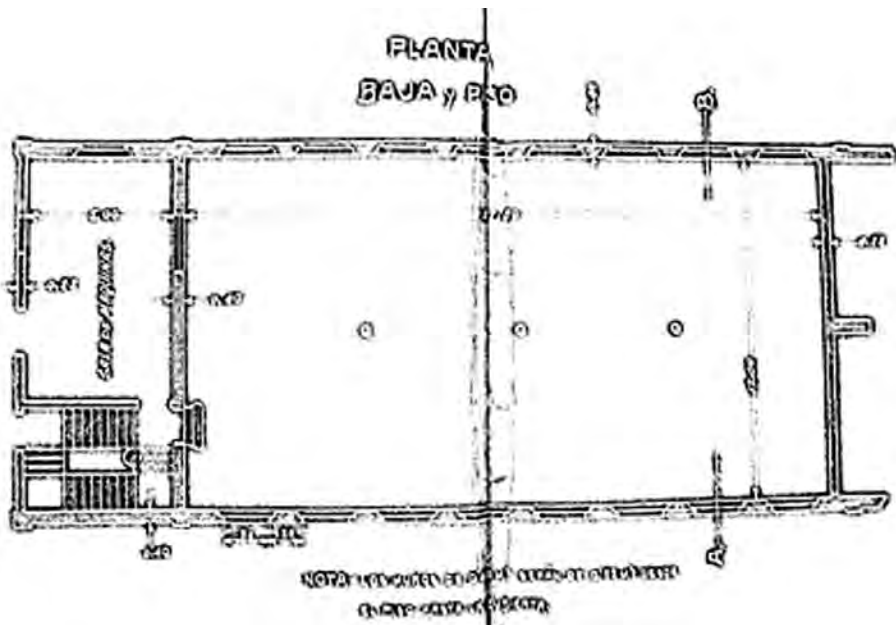

Figura 2. Disposició de les plantes baixa i primera de la fàbrica de Can Pelut. AMS, 4782: expedients industrials (1862-1925).

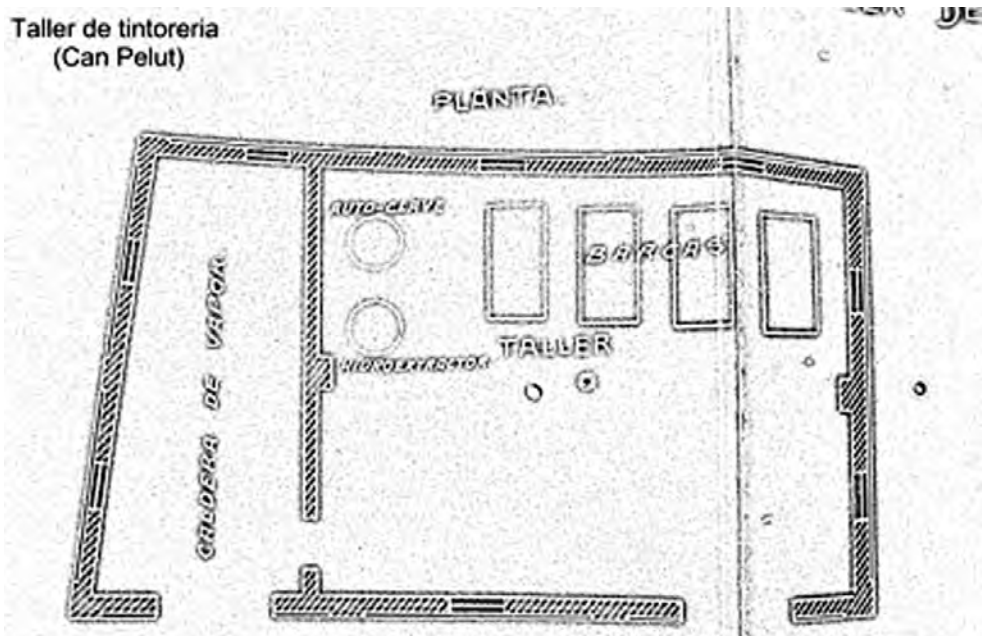

Figura 3. Taller de tintoreria de la fàbrica de Can Pelut. AMS, 4782: expedients industrials (1862-1925).

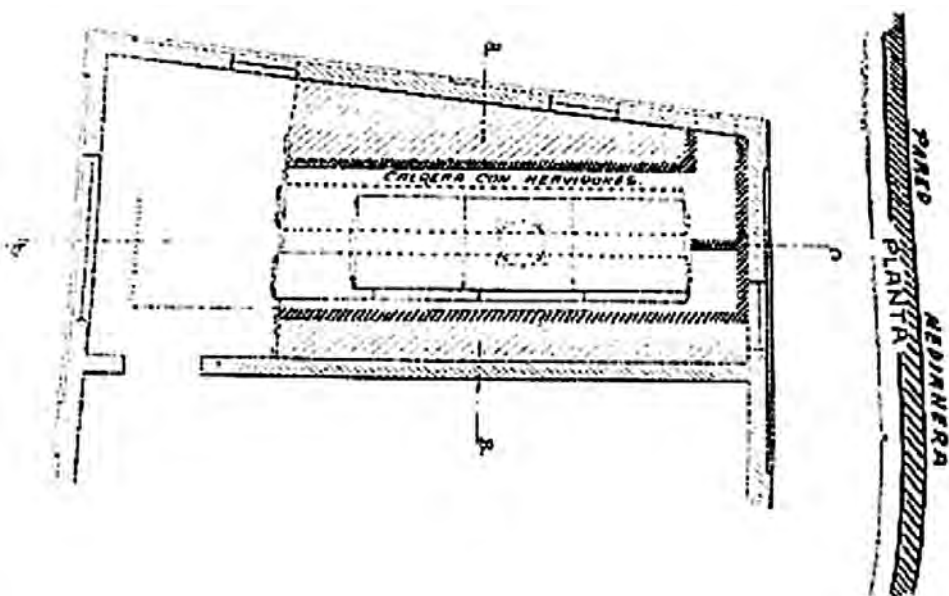

Figura 4. Plànol de la caldera de vapor de la fàbrica de Can Pelut. AMS, 4782: expedients industrials (1862-1925).